

ПРОБЛЕМА ДИСКРИМІНАЦІЇ ЕТНІЧНИХ МЕНШИН: ВАРІАНТИ ВИРІШЕННЯ

В соціології вироблено багато варіантів визначення меншин, але більшість дослідників приходять до консенсусу, що однією з фактороутворюючих характеристик цієї форми соціуму є стан дискримінації. Після узагальнення всіх класичних визначень меншин можна виділити три аспекти дефініції:

- 1) меншина - це група людей;
- 2) з кількісної точки зору, вона поступається доміантній групі;
- 3) меншина перебуває в дискримінованому стані¹.

Свтух В. підмітив тенденцію, що в сучасній енциклопедичній, довідковій літературі меншини визначаються як "групи населення, які на основі певних етнічних, расових, релігійних або інших ознак різняться від більшості населення й тому нею відкидаються або дискримінуються."²

Етнічну меншину ми визначаємо як форму соціуму, особливість котрої визначається її походженням. Геккман Ф. розрізняє поняття "етнічна група" і "етнічна меншина". Етнічно розвинуті групи, котрі проживають в етнічно неоднорідних державах, володіють рівними правами і "життєвими шансами" є етнічними групами. Етнічні меншини - це дискриміновані в межах системи етнічного розшарування етнічні групи³.

В практиці світового законодавства прийнятим є термін "національна меншина", позаяк він стосується такого аспекту як державний статус етносу. В Україні вперше визначення "національної меншини" було дано в законі "Про національні меншини в Україні" від 25 червня 1992 р. Законодавець дає

---

¹ Свтух В. Етнічна меншина: поняття, ознаки, функції //Філософська і соціологічна думка. - 1994. - №1-2. - С. 161.

² Там же. - С. 162.

³ Геккман Ф. Народ, нация, этническая группа и этнические меньшинства: к некоторым основным категориям этничности //Зарубежный мир: социально-политические и экономические проблемы. - К.: Наукова думка, 1990. - С. 37.

дефініцію як "групи громадян України, які не є українцями національністю, виявляють почуття національного самоусвідомлення спільності між собою (Ст.3). В документах ООН, що стосуються національних меншин акцентується на їх непланівному становищі в суспільстві¹. В Рамковій конвенції про захист прав національних меншин немає визначення поняття "національної меншини", позаяк на сучасному етапі неможливо зрозуміти визначення, котре б задовольняло всі країни-члени Ради Європи, квітцесенцією документу є заборона "будь-якої дискримінації на підставі приналежності до національної меншини"².

Таким чином, необхідним є визначення поняття дискримінації, висвітлення її можливих проявів і варіацій. Слід вказати, що дискримінація, що свідченням активний дії домінуючої групи щодо меншини, передбачає існування стану суспільної свідомості, яка виправдовує подібний погляд речей. В американській етносоціології прийнято говорити про "упередженість" - набір відношень, які спричиняють, підтримують чи виправдовують дискримінацію (Роуз, 1951), міжгруповий феномен, який включає в себе негативну орієнтацію щодо певної групи у формі стабільного відношення (Колінз, 1970).

Якщо стан упередженості знаходить прояв у відповідній поведінці меншини, то відбувається акт дискримінації. Загальноприйнято виділяти наступні основні види дискримінації:

- 1) економічну;
- 2) соціальну;
- 3) політичну;
- 4) освітню³.

Реалії українського суспільства відобразилися в законодавстві - Закон УРСР "Про мови в Українській УРСР" від 22 жовтня 1989 р. із змінами та доповненнями від 28 лютого 1995 р. забороняє дискримінацію за мовними ознаками.

¹ Права меньшинств. Изложение фактов. - Женева, 1992. - № 18. - С. 9.

² Рамкова Конвенція про захист національних меншин та пояснювальна доповідь. - С. 4.

³ LeMay M. The Struggle for Influence. - Univ. Press of America, 1985. - P. 8.

акою (Ст. 8). Сучасні суспільні тенденції потребують вироблення нових центральних підходів до теми дискримінації.

домінуючою групою суспільства не обов'язково є найбільш чисельна, котра має достатньо влади для визначення норм, цінностей, суспільствотичних принципів, а меншиною, відповідно, ту, яка позбавлена або лена непропорційно малим рівнем влади для впливу на фактороутворюючі чинники суспільства. Отже, дискримінація є, насамперед, свідченням маргіналізації етнічної групи від процесу розподілу влади, недостатньою репрезентацією в управлінських структурах співвідносно до економічного, соціального, освітнього становища на ієрархічній драбині. Об'єктивними чинниками для владного представництва є стабільний економічний та соціальний рівень, висока частка осіб з вищою освітою, політична інтеграція, що передбачає формування політичної еліти, котра може впливати чи брати участь у функціонуванні владних структур.

Важким чином, досліджуючи проблему дискримінації певної етнічної групи з соціального аспекту, потрібно, насамперед, визначити чи цей акт є наслідком систематичних заходів структур, що визначають офіційну політику держави, а чи об'єктивним підсумком низького суспільного становища. Статус меншини, з свою чергу, може бути результатом стереотипів етнічної поведінки (наприклад, неспроможність до здобуття освіти, політичної інтеграції і т.д.), а може бути спричинено впливом з дискримінуючої державної практики, наприклад, відсутності в суспільстві (відсутність національних шкіл, вищих навчальних закладів), упередженість при наймі на роботу).

Важким чинником, котрий повинен враховуватися при формуванні державної політики є декілька варіантів реакції меншини на свій дискримінаційний

1. втрата свого статусу;

2. втрата контактів з більшістю;

3. маргіналізація;

4. втрата меншини у різних проявах від легальних до насильницьких.

Досвід демонструє, що розірвати "зачароване коло дискримінації"

можливо кількома шляхами.

1. Щодо груп, котрі є об'єктивно зрілими для участі в процесі розподілу влади, здійснюють "агресію", нейтралізацією дискримінуючих перепон (законотворення, державна підтримка природнього процесу етнічної інституалізації). Процес можна проілюструвати наступною схемою:

Етнічна меншина
Суспільний статус - Етнічна інституалізація
Заявлені етнічні інтереси та права
Політика акомодатії етнічних інтересів та прав
Державна модель етнополітики
Досягнутий владний статус

2) щодо груп, загальний статус котрих, окрім об'єктивних чинників зумовлений і стереотипами етнічної поведінки, завдяки запровадженню програм "позитивних дій" ("позитивної дискримінації"), спрямованих на надання переваг їх представникам при здобутті освіти, найму роботи та практикування своєрідного "проштовхування" по соціально-ієрархічній драбині. Окрім "рівності можливостей", котра, фактично, гарантується Конституцією України (Ст. 4), держава повинна нейтралізувати наслідки минулої дискримінації вибірковою політикою "рівних результатів." Вважаючи, що таку етнополітику, слід проводити, щодо циганської, румунської етнічних груп, і відкриття в Ужгородському державному університеті кафедр румунської філології є одним з перших позитивних прикладів такої практики. Практика вказує, що соціальний прогрес досягнутий окремими представниками етнічної спільноти, є поштовхом до наслідування для решти. Процес "позитивної дискримінації" можна проілюструвати в Таблиці 1.

Здійснення гнучкої етнополітики стає можливим завдяки утворенню Державного комітету України у справах національностей та міграції (УКНМ) (Президента України № 1001/96 від 28 жовтня 1996 року), основним завданням котрого визначено "забезпечення оптимального співвідношення задоволення етнокультурних потреб української нації, а також усіх корінних народів і національних меншин України".

Етнічна меншина
Суспільний статус
Державна модель етнополітики - вироблення програми преференцій
Формування етнічної еліти
Етнічна інституалізація
Зміни в суспільному статусі

Першочерговою потребою є здійснення етнічного моніторингу, визначення засобом соціологічних досліджень рівня і характеру дискримінованості тої чи іншої спільноти. Лише, диференціюючи об'єктивні потреби меншин, держава може досягти стану міжетнічного спокою.